

sem ti slabote preveč grajal, a lepote premalo povzdignol. Posebno še poudarjam, kar sem ti vže dejal, da izkušaj dati svojim značajem več dušne globočave a dogodbam več moralnega stojála. To je glavno! Žal mi je tudi, da sem ti otróval veselje do „Cveta i Sadú“. Iz glave si izbij te misli, ter moški delaj! Tudi tega ne verúj, da je záte uže vse izgubljeno. Širokost i skrivnost človeškega živénja ti naj je po vsem znana. Ne pozabi važnih besed: „muth verloren, alles verloren.“ Vsemu tvojemu pismu obširneje odgovorim prihodnjič, kakor sem uže rekel.

LISTEK.

Namestu predgovora.

Prva kultura, ki je hodila po naših krajih, je posula našo zemljo z jantarovimi jagodami.

Prva naša beseda, ki je natisnjena, slove: Pravda.

V Istri so svoj čas tenkosluhi ljudje ločili zvonove po petju: kateri so peli ubrano, so bili vlti v Ljubljani.

Na to troje mislim rad.

Oton Župančič.

Alojzij Gradnik: Padajoče zvezde. V Ljubljani 1916. Izdala in založila „Omladina“. 100 str. Vez. K 3-50.

Poldrugo desetletje nekako priobčuje Gradnik svoje pesmi po slovenskih listih. Tih, rekel bi skoraj: najtišji naš poet. Menda bo to eden vzrokov, da je ostala — vsaj jaz imam ta vtis — njegova zamišljena pesem ves čas kakor neopazena. Ali ga je kedaj kak slovstvenik omenil? Lažja imena so plavala na površju. Gradnik pa je hodil ves čas svoja samotna pota, išoč novih lepôt in novega izražanja, dočim so drugi hrupeli po davno izvoženih cestah in bili češčeni. Sedaj še-le se je odločil ter stopil pred javnost z zbirko „Padajoče zvezde“.

Med Življenje in Smrt jih je uklenil, te svoje padajoče zvezde; in v središče je postavil svoje mladosti bogastvo in hotenje. (Primeri uvodno pesem). Ali ni to kompozicijski način, soroden tistemu, ki nam ga odkriva Žigon v Prešernovem delu? In jedro, ki ga oklepata lupini: Življenje in Smrt? Ljubezen.

Ljubezen do ženske — to je začetek vsakega poeta; ljubezen do matere — začetek vsakega človeka. Gradnik se je polagoma osvobodil omejene animalnosti, v kateri imata svoje korenine i ta i ona, in ki ostane neosvoboženim dušam večno goreč inferno. Njegova ljubezen se je poduševila in razširila, objela ljudi in kraje, narod in domovino. In v nji, boleznih-bolečinah, čuti svoj etični vzgón:

— kadar so najhuje
bolesti, ko telo nam kloni niže,
takrat se k Bogu duša povzdiguje
kot bel oblak, in mu je bliže, bliže ... (Str. 17)

Tudi slast bolečine, ki je slabiču tako nevarna vaba k samozaljubljenosti in celó samoskrunstvu, je prelil v dobrino žrtve:

Izsrkaj me! Ko kaplja v roži zgine
in dá ji novo rast, za tvojo slast
zgubé se v tebi moje bolečine. (Str. 20)

In zopet:

Spojila v eno sva se v bolečinah,
ki nihče jih ne vidi. Dva vodnjaka
oddaljena vrh zemlje sva. V globinah
pa se le eden v drugega pretaka. (Str. 29)

Tako so ljubili mistiki Boga. Taka erotična nota je v našem slovstvu nekaj novega. Nekaj ženskega mogoče? Ali romanskega? Ni čuda, da je baš Gradnik napisal delikatna „Pisma“, zasanjano plakanje, hrepenenje in ekstatično strast ženskega srca. Ravno ker se gibljejo ob zabrisanih mejah, je Gradnikove pesmi težko prav pretehtati. Ker so nekatere tako eterične, sam soj in zvok. Ta, oni bi utegnil izustiti ob Gradnikovi nežni erotiki prezirno besedo: sentimentalno petošolstvo; a bo dokazal samo, kako vnanje gleda sam. Tudi beseda estetstvo bo udarila; a ne bo pogodila pravega, zakaj golega igranja v teh pesmih kljub veliki estetični erudiciji, ki jo razodevajo, ni. Tu naj tudi poudarim dejstvo, da je to doslej skoraj edina resno umetniška knjiga slovenska, v katero je dihala naša grozna doba.

V vsakem izmed šestih oddelkov te zbirke se blesti nekaj pesmi še v posebni lepoti. Meni osebno so najljubši motivi iz Istre, ljubši od motivov iz Brd, ki jih tudi ne podcenjujem. To so vam fini pokrajinski izrezki, često z narodno ali socijalno osenjeno mislijo.

Raztresene šume, potem le pogorje
kamnito in pušče. V vaseh gole koče,
vsa zemlja kot da od pomanjkanja joče.
V daljavi zlati pa se mesto in morje. (Str. 58)

Koliko raznolikosti je obseglo oko! In vse zajeto v dragocen, svetál okvir: V daljavi zlati pa se mesto in morje. Dočim je stih: „Te dlani, bele bolj kot beli prti“ (str. 14) enostavno lep, med drugimi lepimi posebno lep, bel verz, je zgoraj navedeni po svojem mesfu dobil naravnost silno intenziteto in sijaj — zlat verz! In druga kitica te istrske elegije — to je škripanje z zobmi! Izmed najljubših mi naj omenim še čudovito ubrano „Trudna pot“.

Kdor hočeš videti Gradnikovo mojstrsko intimno umetnost, glej njegovo „Zimo“ (str. 47).

Vsa v beli je svetlobi naša soba.
Ob oknu gledamo na vas. Od nas
nikdo ne govori. A vsak obraz
obraza išče. V srcu je tesnoba.

Ali ni, kakor bi gledal sivo-ubran Carrièreov intérieur, kjer je med ljudmi tudi to iskanje od obraza do obraza? Čim bolj se vmišljam v to kitico, tem bolj se mi vsiljuje domneva, da jo je navdihnil Carrière, slika in ne realna naša soba, in vendar je kot estetični doživljaj vsa polna resničnosti.

Sneg zunaj pada. Dež metuljev belih pada
na polje in na strehe in na gozd.

To so najtišji verzi v naši poeziji. Z enakomernim ritmom in ponavljanjem besede pada je pričarana monotonost in razsežna tišina zimske pokrajine. Kar naenkrat v ta mir nekal zaštrli:

Ni gozd. Je tisoč golih črnih rok
vpiljočih proti nebu: Bog, o bog,
kje si pomlad, kje si mladost, mladost!

Resen patos, ki se pa nikjer ne prenapne, gorko sočutje preveva zadnji odelek z naslovom „1915–1916“. Vse ni splavalo še v tako popoln, čist ritem, kot zveni v gorenjih primerih. „Trije vrani“, ki s prvimi, kakor narodu iz ust vzeti vrsticami obeta krepak vojaški marš, da bi ga morali biti naši fantje veseli, se v tonu hitro prekucne in je kljub uspehim posameznostim neenotna.

Gradnik je pesnik visokih umetniških kvalitet in velike discipline v izrazu: ne morem reči, da je kje samo beseda odveč. Še epiteta „temne mračne sile“ (str. 40) bi se mu pomišljal oponašati.

Zanimiva je Gradnikova ritmika, posebna in svoja; ko sem mu izrekel slutnjo, da kaže na italijanski vpliv, mi je pesnik pritrdil s pristavkom, da je njegova mati rojena Italijanka. Torej bi nam bilo rodilo fino Gradnikovo umetnost ugodno mešanje krvi, kakor nam je vznikla velika Prešernova umetnost iz križanja duha.

Jezik Gradnikov je izbran, plemenito umerjen, po naglasu nam včasih tuj; rime so našemu ušesu večkrat neskladne. Gradnik rima: objémi — tèmi, móči — razlóči, igrát — trát, sežgál — odgnál, zapuščéna — strupéna, lése — prenése. Danes, mislim, smo v teoriji in praksi slovenskega jezika tako daleč, da bi morali srborito kapricijoznost prve dobe takozvane moderne primerno soditi in je ne posnemati.

V tej umetnosti je nekaj aristokratskega, in ne zdi se mi za umevanje Gradnikove psihe brez pomena izzivajoči sonet „Riva degli Schiavoni“ (str. 48): kakor bi bral dopis nepriznanega žlahtniča, ki prilaga pravdi za grb svoj rodovnik s ponosnim podpisom — Gradenigo! Slovenska kritika mu mora sedaj pravdo rešiti;

Oton Župančič.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1917. (V Celovcu, 1916). 8° 144 str.

Par desetletij je že, odkar nas je Stritar navadil, da zremo — z večjimi in manjšimi pomisleki — v Mohorjevi družbi dokaz naše kulture in da nam je število njenih članov nekako merilo za kulturno višino, ki so jo dosegle široke mase našega naroda. Ne da se tajiti, da je število Mohorjanov res eden najbolj jasnih dokazov, da naš narod kulturne potrebe občuti in da se pri nas marsikaj stori, da se tem potrebam zadosti. Odborniki, pisatelji in udje tvorijo veliko slovensko

„Ljubljanski zvon“ XXXVII. 1917. 1.